

שיטות מועילות להוראת הבנת הנקרא (2008/2009)¹

כותבים: נל ק' דיוק, ו-דייויד פ' פירסון.

הוראת הבנת הנקרא היא תחום מחקר ענף. תחום זה מתבסס ברובו על מחקרים בקרב קוראים מיומנים, בעזרתם ניתן להסיק מהן דרכי קריאה יעילות, ואחר כך ללמד אותן ככלי לשיפור הבנת הנקרא². מאמר זה מספק סקירה של שיטות הוראה מוכחות שמקנות לתלמידים כלים ואסטרטגיות לפיתוח הבנת הנקרא. כפי שתראו, יש מספר רב של טכניקות מועילות, ושימוש בכל אחת מהן יכול לסייע בהבנת הנקרא. הוראת **מקבץ** של אסטרטגיות, שיוצרות יחד **שגרת הוראה**, יכולה לאפשר לתלמידים להבין באופן מקיף ומעמיק סוגים רבים של טקסטים.

הוראה מאוזנת

"הוראה מאוזנת" משלבת בין מתן הוראות מפורשות לביצוע אסטרטגיות, לבין הקצאת זמן מספק לקריאת טקסט, לכתיבה עליו ולדיון בו. הגישה המוצעת כאן להוראה מאוזנת כוללת שני מרכיבים: 1. סביבת כיתה מאפשרת, 2. מודל הוראת הבנת הנקרא, כפי שידון להלן.

סביבת כיתה מאפשרת

הוראה איכותית לבדה אינה מבטיחה הטמעה מוצלחת של הבנת הנקרא. לשם כך יש צורך גם במרכיבים הנוגעים לתרבות הכיתתית ולתרגול עצמאי:

1. זמן מספק לקריאה עצמאית. כדי להפוך לקוראים מיומנים התלמידים חייבים לרכוש ניסיון רב ביישום הידע, הכישורים והאסטרטגיות שלהם באמצעות קריאה רבה.
2. קריאה של טקסטים מתחומי דעת שונים, למטרות יומיומיות ורלבנטיות. כדי לפתח מיומנויות קריאה גבוהות וגמישות, חשוב שהתלמידים יתנסו לא רק בקריאת טקסטים שפותחו לצורך הוראת הבנת הנקרא, אלא גם בקריאת טקסטים מתוך מטרה ברורה ורלבנטית לחייהם.
3. קריאה של מגוון טקסטים, מכל הסוגות שברצוננו שהתלמידים אמורים להבין ולפענח.
4. הקניית יכולת פיענוח מדויק של מילות הטקסט.
5. הקדשת זמן רב לכתיבה של טקסטים שייקראו על ידי אחרים.
6. סביבה שמתקיים בה שיח על טקסטים. השיח צריך להיות מורכב מדיאלוג בין המורה לתלמידים ובינם לבין עצמם בכמה רמות ניתוח: מאיתור מידע בסיסי שנמסר בטקסט עד הסקת מסקנות מהטקסט. בסביבה כזו קוראים לומדים להשוות בין טקסט זה לטקסטים אחרים שנקראו וגם לזהות קשרים בין טקסט זה לבין חוויות והתנסויות קודמות בקריאה.

¹ Effective Practices for Developing Reading Comprehension, Author(s): NELL K. DUKE and P. DAVID PEARSON, The Journal of Education, Vol. 189, No. 1/2, THEORY, RESEARCH, REFLECTION on TEACHING and LEARNING (2008/2009), pp. 107-122

² רשימה מלאה של אסטרטגיות קריאה המופעלות על ידי קוראים מיומנים מופיעה ב

המודל להוראת הבנת הנקרא שיוצא להלן משלב אסטרטגיות קריאה, כתיבה ודיון בטקסטים. הוראת כל אסטרטגיה תיעשה בחמישה צעדים:

1. **תיאור מפורש לאסטרטגיית הקריאה ומתי יש להשתמש בה.** לדוגמה "כשאנחנו קוראים אנחנו מנסים לנבא מה יקרה בהמשך הטקסט. אתם צריכים לנחש הרבה במהלך הקריאה. בינתיים, עצרו כל שני עמודים ונסו לנחש מה יקרה בעמודים הבאים."

2. **הדגמה של האסטרטגיה בפעולה (מודלינג).** "אני הולכת לנסות לנחש מה יקרה בדפים הבאים במהלך הקריאה בספר הזה. אני מתחילה כבר בכריכה. יש כאן תמונה של ינשוף. ונראה שהוא... אני חושבת שהוא לובש פיג'מה. והוא מחזיק נר. אני מניחה שזה סיפור מעשייה, כי אנחנו יודעים שבמציאות ינשופים לא לובשים בגדים או מחזיקים חפצים."

3. **שימוש באסטרטגיה באופן שיתופי.** "אוקי, שמעתם את הניחושים שלי לגבי הספר. עכשיו, אני רוצה שתקראו את העמוד הבא ותחשבו מה הציפיות שלכם להמשך..." ולאחר כמה דקות המתנה נשאל את הכיתה – "מי רוצה לשתף אותנו בניבוי?"

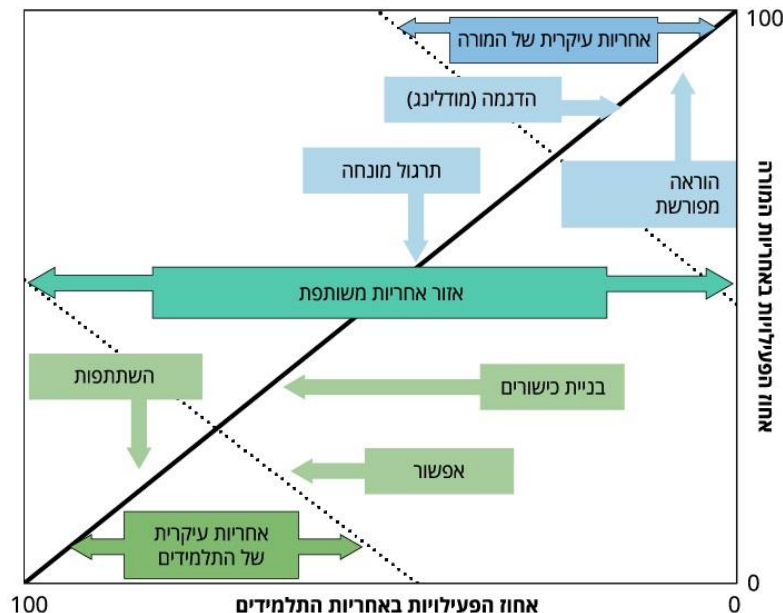
4. **תרגול מונחה של האסטרטגיה תוך העברת אחריות באופן הדרגתי.** לדוגמה, התלמידים יקבלו דפי עבודה שמלווים את הקריאה בספר, ולאחר כל עמוד יכתבו בדף העבודה את התחזיות שלהם להמשך הספר. לאחר כמה עמודים נעצור את הקריאה ונבקש מהתלמידים לסמן בדפי העבודה אם כל ניבוי "קרה", "לא קרה", או "עדיין יכול לקרות".

5. **תרגול עצמאי של האסטרטגיה.** "זה הזמן לקריאה דמומה. כשאתם קוראים חשבו על מה שתרגלו בשיעורים האחרונים, וזכרו לנסות לנבא את המשך הטקסט תוך כדי קריאה. שאלו את עצמכם, מה גרם לי לחשוב כך? האם צדקתי? תוכלו לכתוב את הניבויים במחברת תוך כדי הקריאה כדי להעריך בהמשך אם צדקתם."

לאורך התרגול, חשוב שהמורה והתלמידים לא ישכחו את הצורך לשלב כמה אסטרטגיות קריאה. האסטרטגיות הללו לעולם לא פועלות במנותק זו מזו, וקוראים מיומנים תמיד יפעילו כמה אסטרטגיות יחד. אפשר לחשוב על הוראת האסטרטגיות הללו באמצעות המודל הקלאסי שמתואר באיור 1. המודל מתאר את העברת האחריות לביצוע משימה מהמורה לתלמידים. בתחילת התהליך כל האחריות מרוכזת בידי המורה, ולתלמידים אין אחריות כלל. לשלב זה נקרא הדגמה (מודלינג) או הקנייה של האסטרטגיה. בסוף התהליך התלמידים יכולים לקבל אחריות הולכת וגדלה ליישום האסטרטגיה בעצמם, זהו שלב הקריאה העצמאית. תפקיד המורה משתנה מאחריות להשתתפות.

איור 1: שחרור אחריות הדרגתי

תנועה לאורך הציר מהפינה הימנית העליונה אל הפינה השמאלית התחתונה מדגימה את מעבר האחריות ההדרגתי מהמורה אל התלמידים.³ האיור מציג שלושה אזורי אחריות: 1. אחריות בעיקר בידי המורה, בסביבת הפינה הימנית העליונה; 2. אחריות בעיקר בידי התלמידים, בפינה השמאלית התחתונה; 3. אחריות משותפת במרכז.

דגשים נוספים להוראה

בחירת טקסטים מותאמים. היבט חיוני נוסף להצלחת המודל הוא בחירה נכונה בטקסטים שיילמדו. לפחות חלק מהטקסטים צריכים להיות מותאמים באופן ייעודי לאסטרטגיה הנלמדת. לדוגמה, כדי לעודד את התלמידים לנבא במהלך הקריאה יש לבחור טקסט שהם לא קראו, שיש בו התרחשויות המופיעות זו אחר זו ושמספק רמזים מטרימים במהלך הקריאה. בנוסף, טקסט שנעשה בו שימוש ללמידת אסטרטגיה אחת צריך להיות לא מאתגר בהיבטים אחרים – ידע, אוצר מילים וכדומה. בשלבים מאוחרים יותר בלמידה התלמידים יתבקשו להפעיל את האסטרטגיה שלמדו במגוון רחב יותר של טקסטים.

הנעת התלמידים. המוטיבציה של התלמידים משפיעה על מידת ההצלחה שלהם במשימה. לכן חשוב שתרגול הקריאה יבוצע בתשומת לב להנעת התלמידים, באמצעות הנחיות מפורשות, בחירת טקסטים מעניינים ורלבנטיים לעולמם ויצירת סביבה של שיח עשיר על טקסטים.

הערכה מתמשכת. על המורה להעריך תוך כדי תהליך ההוראה את שימוש התלמידים באסטרטגיות ואת יכולתם להבין את הטקסטים שקראו. תוצאות ההערכה משמשות להמשך ההוראה. כאשר אסטרטגיית קריאה מסוימת נכשלת או מניבה תוצאות חלקיות, על המורה ללמד אותה שנית

³ ערכי הצירים עולים מימין לשמאל ומלמעלה למטה, כך שבפינה הימנית העליונה האחריות היא בידי המורה במלואה, ואילו כאשר נעים שמאלה ולמטה האחריות מועברת אל התלמידים באופן הדרגתי, תוך המשך ליווי והעברת אחריות מידי המורה

בניסיון לגוון את דרכי ההוראה ולהעשיר אותן. במקביל, גם התלמידים צריכים לרכוש מיומנות של הערכה עצמית ולזהות את החוזקות ואת הקשיים שלהם ככל שכישוריהם בהבנת הנקרא מתפתחים.

בניית תוכנית לימודים להוראת הבנת הנקרא

לאחר ביסוס מודל כללי להוראת הבנת הנקרא, נפנה לפירוט אסטרטגיות פרטניות שבמחקר הוכחה יעילותן בשיפור הבנת הנקרא של תלמידים. יעילות האסטרטגיות אינה מוגבלת לקבוצת גיל אחת, והמחקרים שעליהם הסקירה מתבססת נעשו בקרב לומדים מהגן ועד סוף התיכון. תחילה ידונו שש אסטרטגיות מרכזיות, ולאחר מכן יוצגו "שגרות" הוראה המשלבות בין מספר אסטרטגיות בפעילות אחת.

אסטרטגיות מועילות להבנת הנקרא

ניבוי. האסטרטגיה הראשונה היא למעשה קבוצת אסטרטגיות דומות זו לזו. בבסיסה האסטרטגיה היא ניסיון לשער השערות, ואז לקרוא ולראות את מידת נכונותן. היא כוללת גם פעילויות שזכו לשמות שונים, כגון שימוש בידע קודם, חיזוי (previewing), וסריקה (overviewing). טכניקות אלה מעודדות תלמידים להשתמש בידע הקודם שלהם כדי לסייע בהבנת הרעיונות החדשים בטקסט. גישה זו מתייחסת להבנה כגשר המחבר בין מה שידוע אל ידע חדש.

מחקרים הראו שהשימוש בכלי זה משפר משמעותית את הבנת הנקרא. באופן מעניין, מידת הדיוק של הניבויים אינה משפיעה כלל על הבנת הסיפור. השימוש באסטרטגיה מגביר את מידת המעורבות והעניין בטקסט, ולכן הוא משפר את ההבנה בלי קשר לאיכות הניבוי.

חשיבה בקול. אסטרטגיה נוספת שנמצאה יעילה לשיפור הבנת הנקרא היא חשיבה בקול – הדגמה (מודלינג) כיתתית-קולית של תהליכי החשיבה בזמן הקריאה. גם המורה וגם התלמידים יכולים לחשוב בקול.

חשיבה בקול של המורה היא למעשה הדגמה של תהליכי החשיבה שצריכים להתבצע בזמן קריאה ושל העיתוי הנכון להפעלתם. אסטרטגיית החשיבה בקול על ידי המורה לא נבדקה באופן עצמאי, אבל נמנית עם שגרות הוראה שהתגלו כמועילות ושיפורטו בהמשך המאמר.

חשיבה בקול של התלמידים. מחקרים מראים כי כשהתלמידים מתבקשים לתאר בקול את מחשבותיהם בזמן הקריאה, הם מצליחים יותר במענה לשאלות הבנה ובכתיבת סיכום בהשוואה לקבוצת ביקורת של תלמידים שלא תיארו את אופן חשיבתם בקול. מחקרים מציעים כי חשיבה בקול היא אסטרטגיה מועילה מכיוון שהיא גורמת לתלמידים לחשוב בצורה יותר ברורה על הנחות המוצא שלהם, וכך הם אינם ממהרים לקפוץ למסקנות, ובו בזמן מעריכים את ההבנה שלהם תוך כדי קריאה.

מבנה הטקסט. ההבנה של חשיבות ההיכרות עם מבנה הטקסט התפתחה משנות ה-70 וביתר שאת בשנות ה-90. הוכח כי הבנת מבנה הטקסט וכללי הסוגה עוזרת לתלמידים להבין את התוכן ולהיזכר בפרטים חשובים. רבים מן החוקרים מדגישים כי דרכי הבנה של מבנה הטקסט ושל חשיבות המבנה

הן מיומנויות שקל להעביר לטקסטים חדשים שהתלמידים יקראו. לכן הן ישפרו את הבנת הנקרא שלהם בעתיד.

מבנה סיפור. המחקר אודות מבנה טקסטים סיפוריים משתמש בכמה כללי אצבע עקביים על מנת לסייע לתלמידים לשפר את הבנת הטקסט וזיכרון הפרטים שהופיעו בו. כללים אלה מאורגנים לרוב בעזרת **תחביר הסיפור**, **ומפת הסיפור**, שמתחלקת לנושאים כגון הקשר (סטינג), בעיה, מטרה, פעולה, תוצאה, מסקנה ותמה. ההוראה כוללת הדגמה, תרגול מונחה ותרגול עצמאי בהם התלמידים מזהים את חלקי הסיפור שמתאימים לכל קטגוריה. השימוש במבנה הסיפור מועיל להבנה של תלמידים מגן הילדים ועד לחטיבות הביניים, וכן לאוכלוסיות שמוגדרות "קוראים מתקשים".

מבנה טקסט מידעי. המחקר על השימוש במבנה טקסט מידעי התפתח מסוף שנות ה-70, לאחר יצירת סכמות משוכללות לניתוח טקסטואלי. מחקרים אלה גילו קשר בין היכולת של תלמידים לזהות את מבנה הטקסט (ולזכור אותו), ובין יכולתם לזכור תכנים מתוך הטקסט: על התלמידים לעקוב באופן עצמאי אחר המבנה ולשלב אותו באופן שבו הם זוכרים את הטקסט. נמצא כי קוראים מיומנים עושים זאת בשיעור גבוה יותר מאשר קוראים פחות מיומנים.

קיימות גישות מגוונות להוראת מבנה טקסט מידעי, מניסיונות כלליים להגביר את רגישות התלמידים למאפיינים של מבנה עד סיכומים הייררכיים של רעיונות מרכזיים, לצד ייצוגים ויזואליים של רעיונות מפתח כגון מפות מושגים, רשתות סמנטיות, דיאגרמות וגרפים שמייצגים רעיונות בטקסט. המחקר מראה שכל גישה להוראת מבנה טקסט מידעי מחזקת את הבנת הטקסט ואת היכולת לזכור אותו.

ייצוג חזותי. הביטוי "תמונה שווה אלף מילים" הולם גם את הוראת הבנת הנקרא. ייצוג חזותי של טקסט מאפשר לתלמידים להבין, לארגן ולזכור טקסט באופן יעיל. תהליך זה כולל יצירת שרטוט של יחידות הטקסט – על הלוח או במחברת. עם זאת, תהליך יצירת הייצוג החזותי של הטקסט אינו חד משמעי, וכל מורה או תלמידים יכולים לייצר ייצוג שונה בתכלית לאותו הטקסט, או לחלופין ייצוג מסוים יכול להתאים להוראת טקסטים שונים. תוכן הייצוג אינו משפיע ולמעשה פעולת ההמרה של הטקסט לייצוג היא זו שמעמיקה את ההבנה ומאפשרת חזרה על התכנים. כך היא מחזקת את ההבנה וזיכרון הטקסט.

סיכום. גם הנחיית התלמידים לסכם את הטקסט משפרת את יכולות הבנת הטקסט וזכירת התוכן. על פי החוקרים, סיכום הטקסט כולל מעבר על יחידות גדולות של הטקסט, הפרדה בין עיקר לטפל, ויצירת טקסט חדש וקוהרנטי שמחבר בין הרעיונות העיקריים בטקסט המקור. זוהי פעולה מורכבת ויצירתית. מכיוון שהיא מורכבת, תלמידים רבים מתקשים בה ויש ללמד אותה כמיומנות בפני עצמה. הוכח כי כאשר משפרים את מיומנויות סיכום טקסט משתפרות גם יכולות ההבנה של הטקסט והזיכרון שלו.

קיימות לפחות שתי שיטות מרכזיות להוראת כתיבת סיכום לטקסט. הראשונה, שיטת הכללים, מחייבת את התלמידים לעקוב צעד אחר צעד אחרי כללים מוגדרים מראש. אפשר, לדוגמה, להשתמש בכללים הבאים:

1. מחקו כל טקסט מיותר
2. מחקו כל טקסט שחוזר על עצמו
3. החליפו רשימת תכנים במילה אחת
4. החליפו מספר פעולות במילה אחת
5. בחרו משפט שמתאר את הנושא
6. המציאו משפט נושא אם אין כזה בטקסט

בעזרת הדגמה של המורה ותרגול עצמאי של התלמידים הכללים נרכשים והופכים למיומנות סיכום.

שיטה אחרת, שיטת ה**עיקר** (GIST), הוליסטית יותר. התלמידים מתבקשים ליצור סיכום של 15 מילים של טקסטים הולכים ומתארכים. בתחילה ההוראה ניתנת לכל הכיתה, אחר כך לקבוצות קטנות ולבסוף ליחידים.

שאלות בנוגע לטקסט

שאלות בנוגע לטקסט היא פעולת ההוראה הנפוצה והוותיקה ביותר – והיא נעשית לפני הקריאה, במהלכה או אחריה. זיכרון הטקסט וההבנה שלו מעוצבים במידה רבה על ידי סוג השאלות שהתלמידים יישאלו. כך, כאשר נשאל שאלות על פרטים עובדתיים בטקסט, אלה יהיו הפרטים שהתלמידים יזכרו גם בטקסטים הבאים שיקראו. לעומת זאת, אם יש רצון לחזק את יכולת הסקת המסקנות שלהם, יש לכוון את השאלות לכך. המחקר מראה גם כי יש עדיפות לפעילות בה התלמידים לומדים לנסח בעצמם שאלות ביחס לטקסט. במחקר מאמצע שנות ה-80 התבקשו תלמידים לנסח שלושה סוגי שאלות: 1. תשובה מיידיית – כאשר התשובה לשאלה כתובה מפורשות בטקסט. 2. חיפוש וחשיבה – שאלות שהתשובה להן קיימת בטקסט, אך נדרשים חיפוש וחיבור בין חלקים שונים של הטקסט לצורך המענה. 3. תשובה עצמאית – שאלות שיש בטקסט תכנים שמרמזים על התשובה להן, אבל נדרשים ידע קודם של התלמידים ויכולת חשיבה עצמאית כדי להגיע לתשובה. באמצעות העברה הדרגתית של האחריות לניסוח השאלות אל התלמידים, החוקרות הצליחו להגדיל את תחושת המסוגלות העצמית שלהם בקריאת טקסטים ובניסוח שאלות.

מחקרים נוספים מאששים את היעילות של העברת האחריות לתלמידים בניסוח השאלות כאמצעי לשיפור הבנת הנקרא ויכולת הזיכרון של הטקסט. מחקרים אלה יבואו לידי ביטוי גם בשיטת השאלות לסופר או לסופרת, שתוצג בפרק הבא.

סיכום שש האסטרטגיות לעיל

עד כה הוצגו שש אסטרטגיות שנמצאו יעילות לשיפור הבנת הנקרא של תלמידים: ניבוי, חשיבה בקול, מבנה הטקסט, ייצוג חזותי, סיכום ושאלות שאלות. מחקרים רבים מראים כי אוצר מילים רחב הכרחי להבנת הנקרא, לכן אסטרטגיות לבירור משמעות מילים לא מוכרות והרחבת אוצר המילים נחוצות לבניית תוכנית לימודים מקיפה לשיפור הבנת הנקרא.

שגרות יעילות להוראת הבנת הנקרא

בפרק זה נעבור מהצגת אסטרטגיות יחידות, לבחינת אוסף של פעולות שמבוצעות יחד, בזו אחר זו, להבנת הטקסט. השימוש בשגרות מאפשר לתלמידים לשפר את הבנת הטקסט שקראו ואף לרכוש מיומנות ותשתית להבנת טקסטים בעתיד, בפרט כאלה שיתמודדו איתם לבדם. הפרק יעסוק בשלוש שגרות שכאלה: 1. הוראה הדדית; 2. מלמדה קבוצתית לעצמאית; ו-3. שאלות לכותב/ת.

הוראה הדדית מורכבת משילוב של ארבע אסטרטגיות: ניבוי, שאלות, חיפוש הבהרות וסיכום. שיטה זו, שפותחה במקור בידי אן-מארי פלינקסר, מתבססת על העברת אחריות הדרגתית מהמורה אל התלמידים בביצוע כל אחד מחלקי השגרה.

שיעור אופייני בשיטה זו יחל מסקירה של הנקודות העיקריות שזוהו בשיעור הקריאה הקודם, או מניבוי התכנים בעזרת הכותרת אם מדובר בטקסט חדש. אחר כך כל התלמידים קוראים בדממה את הפסקה הראשונה. תלמיד או תלמידה ממונים להיות "המורה" ולבצע את הפעולות הבאות: א. לשאול שאלות את שאר הכיתה; ב. לסכם את הפסקה; ג. לבקש הבהרות אם יש צורך בכך; ד. לנא מה יגיע בפסקה הבאה. במהלך התהליך יסופק מענה מצד המורה במידת הצורך. שיעור הוראה הדדית נמשך כחצי שעה, ובאופן טיפוסי הוא ייערך בקבוצות קטנות, אך שיטה זו יכולה לשמש גם בהוראה של אחד על אחד, או בקבוצה גדולה. במחקרים שהשוו בין שיטה זו לאופני הוראה אחרים, כגון הדגמות מורה בלבד, הוראות מפורשות ודפי עבודה, נמצאה שיטת ההוראה ההדדית יעילה יותר.

הוראה תהליכית, מלמדה קבוצתית לעצמאית. שגרה זו מורכבת משילוב של ניבוי, דימוי חזותי, שאלות, חיפוש הבהרות, יצירת קישורים (לדוגמה בין הטקסט לידע קודם של התלמידים) וסיכום. הוראת השגרה מתבצעת באמצעות חשיבה בקול של המורה, ומתן הוראות מפורשות. התלמידים מתרגלים את האסטרטגיות במגוון הקשרים, תוך שימת דגש על פענוח הטקסט בידי התלמידים.

ההוראה בשגרה זו מתמקדת במתן כלים לתלמידים כך שידעו לזהות מתי נכון להשתמש בכל אסטרטגיה. לכן נעשה שימוש במגוון טקסטים מאתגרים, מעל רמת ההבנה המצופה מהתלמידים. השיעור מתחיל בכתיבת הניבויים של התלמידים, ומיד לאחר מכן הטקסט יוקרא, והתלמידים יחשבו בקול. תוך כדי הקריאה התלמידים מתחלפים ביניהם בתפקיד ההקראה והחשיבה. במסגרת ביטוי תהליכי החשיבה שלהם, הם משתמשים באסטרטגיות שלמדו בשיעורים קודמים, כדוגמת חיפוש הבהרות, קישור הטקסט לידע קודם, או תיאור בע"פ של הדימוי החזותי שהם יוצרים לדמויות או לתהליכים בטקסט. בסוף הקריאה התלמידים חוזרים אל הניבויים שלהם כדי להעריך את דיוק הניבוי.

זוהי שיטת הוראה שמאפשרת שילוב של מגוון אסטרטגיות ללא סדר הכרחי ומובחן. בנוסף, אין חשיבות ל"תשובה הנכונה" אלא לפרשנות האישית של התלמידים, והיכולת העצמאית שלהם לפרש ולהעריך את טיב הפרשנות שלהם. לכן שגרה זו עשירה באסטרטגיות, במטרה לברור מתוכן אסטרטגיות רלבנטיות לטקסט הנקרא ולשנות את הרכב האסטרטגיות מטקסט לטקסט.

טבלה 2: רכיבי בסיס של אסטרטגיות הוראה תהליכית / מלמדה קבוצתית לעצמאית.

אסטרטגיות להבנת הטקסט	אסטרטגיות להרחבת משמעות הטקסט
חשיבה בקול	פיתוח הדמויות
	תיאור הרגשות המשוערים של הדמות
	הזדהות עם הדמות
	יצירת תמוות
דימוי חזותי	קריאה בחיפוש אחר משמעויות נוספות אפשריות בטקסט
<u>סיכום</u>	הבחנה מילולית ופיגורטיבית
<u>ניבוי</u> (הפעלת ידע קודם)	חיפוש נקודת מבט עקבית
<u>שאלת שאלות</u>	קישור הטקסט לניסיון האישי, ידע קודם
<u>הבהרות</u>	השוואה בין טקסט זה לטקסטים קודמים
ניתוח תחביר הסיפור	זיהוי מרכיבים בטקסט, כגון נקודת מבט, טון או מצבים רגשיים
ניתוח מבנה הטקסט	
*אסטרטגיות המופיעות <u>עם קו תחתון</u> משמשות גם את שגרת "הוראה הדדית"	

לאתגר את הסופר/ת. השיטה מורכבת מרשימת שאלות שהכיתה נשאלת על ידי המורה תוך כדי המעבר על הטקסט. הקריאה מתבצעת באופן שיתופי, מקטע אחר מקטע, תוך כדי הצגת השאלות. ההנחה היא כי באמצעות טכניקה זו התלמידים ייטיבו להבין את הטקסט הנקרא; יפתחו הבנה טובה יותר של טקסטים שיקראו לבדם בעתיד; ולבסוף יפתחו נקודת מוצא ביקורתית כלפי טקסטים באופן כללי. באופן אידיאלי נצפה כי התלמידים יניחו שכישלון בהבנת המסר יכול לנבוע מבעיות בכתובת הטקסט, ולא רק ביכולת הקוראים. במחקר נמצאה שיטה זו יעילה בהגברת המעורבות של התלמידים בדיון בטקסט ובשיפור יכולות הקריאה הגבוהות⁴ של תלמידים.

⁴ תהליכי קריאה גבוהים - תהליכי קריאה גבוהים מתייחסים ליכולות קוגניטיביות הנדרשות במהלך הקריאה לשם הבנה (מעבר לתהליכי הפענוח). תהליכי קריאה גבוהים כוללים את השימוש באסטרטגיות לקידום הבנת הנקרא ואת תהליך הבקרה על ההבנה. ניתן לקרוא על תהליכים אלו ותהליכים נוספים המעורבים בהבנת הנקרא במאמר **מודל "גג" - מודל יישומי לתיאור תהליך הבנת הנקרא**.

שאלות לדוגמה	מטרה
- מה ניסתה הסופרת לומר? - מה המסר של הסופר? - על מה הכותבים מדברים?	התנעת הדיון
את מתארת את מה שהסופר אמר, אבל למה כוונתו?	לעזור לתלמידים להתמקד במסר שמובע בטקסט
- איך המידע הזה מתחבר למה שכבר קראנו בסיפור? - איזה מידע נוסף לנו כאן, ואיך הוא עומד ביחס ל... ?	לעזור לתלמידים ליצור חיבורים בין מידע
- זה נשמע לך הגיוני? - זה נאמר באופן ברור? קל להבנה? - אם הטקסט לא ברור בעיניכם, למה לא? מה חסר? מה אנחנו צריכים לברר או להבהיר?	זיהוי קשיים עם האופן בו המידע או הרעיונות הוצגו בטקסט
- האם הסופרת אמרה את זה? - האם הסופר נתן לנו את התשובה הזו?	לעודד תלמידים להתייחס לטקסט, בין אם בגלל ששגו בהבנת משפט מסוים או כדי לעזור להם להבחין שהם ביצעו הסקה או פרשנות

סיכום

מאמר זה הציג אסטרטגיות מועילות להוראת הבנת הנקרא ליחידים ובאופן קבוצתי. הוא אף הציע תוכנית מאוזנת להוראת הבנת הנקרא שבמסגרתה ישולבו אסטרטגיות אלה. הטבלה [בנספח 2](#) מציגה רשימת תיוג להערכת הוראת הבנת הנקרא בכיתה. אנו מקווים כי כלי זה יסייע לך לזהות חוזקות וחולשות בדרכי הוראתך, וגם ישמש סיכום לשיטות שהוצגו במאמר. על אף מגוון האסטרטגיות הרחב, חשוב לזכור כי גם הוראה של אחת הטכניקות לעיל תתרום לשיפור הבנת הנקרא, ולמעשה יש הטוענים שההוראה האפקטיבית ביותר היא זו שמעמיקה במספר שיטות מצומצם מתוך המבחר הקיים.

נספח 1: רשימת אסטרטגיות קריאה שקוראים מיומנים מפעילים בזמן הקריאה

1. קוראים באופן אקטיבי.
2. מתחילים את תהליך הקריאה בידיעה ברורה של מטרותיהם, ומעריכים לאורך הקריאה האם הטקסט אכן עונה על מטרותיהם.
3. מתבוננים בטקסט לפני תהליך הקריאה, ומזהים מראש חלקים כגון מבנה הטקסט, וחלקים בטקסט שעשויים להיות רלבנטיים במיוחד למטרות הקריאה שלהם.
4. קוראים באופן סלקטיבי ומחליטים תוך כדי התהליך באילו חלקים של הטקסט יש להתעמק, אילו מקטעים ייקראו במהירות, על אילו מקטעים אפשר לדלג ולאיזה מקטעים לחזור, וכן הלאה.
5. שואלים את עצמם שאלות שהם מנסחים מחדש במהלך הקריאה, תוך כדי בחינה מחודשת של הבנת הטקסט.
6. מנסים להבין את המשמעות של מילים ומושגים לא מוכרים בטקסט, משלימים פערים ומזהים חוסר עקיבות תוך כדי קריאה.
7. נעזרים בידע קיים מתוך השוואה ואינטגרציה עם המידע בטקסט.
8. חושבים מי הכותבים של הטקסט, באיזה סגנון נכתב, אילו תפיסות עולם, כוונות והקשר היסטורי ניכרים בו.
9. בוחנים את הבנת הנקרא של עצמם ומשנים את אופן הקריאה במידת הצורך.
10. מעריכים את איכות הטקסט ומגיבים אליו במגוון דרכים, אינטלקטואליות ורגשיות גם יחד.
11. קוראים סוגי טקסט שונים באופן שונה: מקדישים תשומת לב לרקע ולדמויות כאשר הם קוראים טקסט סיפורי, ובטקסט מידעי - מסכמים לעצמם את המידע שקראו ובוחנים שוב את הסיכום עם ההתקדמות בקריאה.
12. מעבדים את הטקסט לא רק בזמן הקריאה "בפועל" אלא גם תוך כדי הפסקות בזמן הקריאה, ואפילו אחרי שהקריאה כבר נגמרה.
13. מפענחים את הטקסט כתהליך מקיף, מתמשך ומורכב, שבשבילם הוא גם מספק וגם מועיל.

[חזרה אל הוראה מאוזנת](#)

נספח 2: רשימת תיוג להערכת הוראת הבנת הנקרא בכיתתך

הערכת התוכנית להוראת הקריאה בכללותה
○ כמה זמן מוקדש לקריאה בפועל של התלמידים? ○ כמה מן הטקסטים הנקראים באופן שגרתי אינם טקסטים שנכתבו באופן ייעודי למטרת הוראת קריאה או בנושא לימוד מסוים? ○ האם לקריאה יש מטרה ברורה ומושכת? האם התלמידים מודעים אליה בזמן הקריאה? ○ האם התלמידים נחשפים למגוון של טקסטים מסוגות שונות? כמה תלמידים קוראים מגוון של ז'אנרים שונים?

○ האם יש לתלמידים הזדמנויות מרובות לפתח אוצר מילים וידע מושגי באמצעות טקסטים? באמצעות דיון ברעיונות חדשים? באמצעות הוראה ישירה של אוצר מילים ומונחים? ○ האם התלמידים מקבלים הנחיות מקיפות לפענוח אוטומטי של מילים? ○ כמה זמן התלמידים מקדישים לכתיבת טקסטים שאחרים יצטרכו להבין? כמה זמן מוקדש להדגשת הקשר בין קריאה וכתיבה? ○ האם קיים בכיתה מרחב לדיון עשיר וברמה גבוהה בנוגע לטקסטים?
הוראת אסטרטגיות להבנת הנקרא האם התלמידים לומדים את הכישורים הבאים : ○ זיהוי מטרות לקריאה ○ סריקת הטקסט לפני תחילת הקריאה ○ ניבוי לפני ותוך כדי הקריאה ○ שימוש בידע קודם רלבנטי לצורך הקריאה ○ חשיבה בקול בזמן הקריאה ○ שימוש במבנה הטקסט כדי לתמוך בהבנה ○ יצירת תיאור ויזואלי כדי לתמוך בהבנה וזיכרון הטקסט ○ סיכום הטקסט שקראו ○ שאילת שאלות ○ התמודדות עם מילים לא מוכרות בזמן הקריאה ○ הערכה של מידת ההבנה בזמן הקריאה
האם ההוראה של האסטרטגיות הנזכרות לעיל כוללת: ○ תיאור מפורש של האסטרטגיה, ומתי יש להשתמש בה ○ הדגמה של האסטרטגיה בפעולה ○ שימוש באסטרטגיה באופן שיתופי ○ תרגול מונחה של האסטרטגיה, עם העברת אחריות הדרגתית מהמורה לתלמידים ○ תרגול עצמאי של האסטרטגיה
היבטי הוראה נוספים: ○ האם התלמידים מקבלים סיוע בהפעלת מספר אסטרטגיות במקביל, ולא באסטרטגיה יחידה בכל פעם? ○ האם הטקסטים נבחרים מתוך התאמה לאסטרטגיה הנלמדת ולתלמידים? ○ האם קיים מאמץ לעודד את התלמידים לקרוא באופן עצמאי ולהפעיל את האסטרטגיות הנלמדות? ○ האם מתבצעת הערכה מתמשכת ליכולות התלמידים בהבנת הנקרא?